

Acta

Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni

2017
roč. 9/č.3

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

ZVYŠUJE RELIGIOZITU VYŠŠÍ MÍRA DEPRIVACE? PŘÍPADOVÁ STUDIE PLZEŇSKÝCH BEZDOMOVců*

František Kalvas & Jan Váně**

Abstract: *We investigate the religiosity of homeless persons in Pilsen. We also test the validity of deprivation theory in the Czech environment, i.e. we test the assumption that people exposed to long-term forms of deprivation have the tendency to incline to some form of religion. We gathered our data through a survey, and the final sample of homeless persons used for the presented analyses was $N = 181$. We compared the religiosity of this sample with samples of the common population of the Czech Republic and the City of Pilsen covered in ISSP 2008 ($NCzech = 1418$; $NPilsen = 30$). It revealed that the religiosity of homeless persons in Pilsen is roughly the same as the religiosity of common citizens of Pilsen and slightly lower than the religiosity of common Czech citizens. It was a strong argument against deprivation theory. However, we did find some support for deprivation theory – common Czech citizens from lower and working social classes were more religious than individuals from middle and higher classes.*

Key words: *deprivation, religiosity, homeless people, ISSP, case study.*

* Příprava tohoto textu byla podpořena grantem ZČU číslo SGS-2014-029.

** PhDr. František Kalvas, Ph.D. a doc. PhDr. Jan Váně, Ph.D., Katedra sociologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, kalvas@kss.zcu.cz a vanejan@kss.zcu.cz.

1. ÚVOD

Problematicke bezdomovectví, spojované zejména s třídou nejchudších,¹ se v českém kontextu začíná v poslední době věnovat řada výzkumů. Ty usilují o analýzu strategií chování třídy nejchudších, stejně tak jako o porozumění konceptualizacím prostoru a času v podání bezdomovců (srov. Hejnal 2013a, 2013b; Růžička 2011; Mikezsová a Lux 2013; Vašát 2012a, 2012b, 2013a, 2013b, 2014). Snaha o získání relevantních dat o situaci bezdomovců je dána tím, že se bezdomovectví – celkově zesilování sociální exkluze (Lupták a kol. 2013) – stává nedílnou součástí agendy problémů, jimž se musí věnovat radnice, jež jsou tak nuceny vypořádat se s problematikou bezdomovectví.²

Při hledání forem řešení dané problematiky jsou analyzovány nejrůznější faktory (ekonomické, sociální, psychické atd.), jednak ty, které vysvětlí, proč se někdo stává bezdomovcem, a jednak ty, které umožňují znovuzачlenění bezdomovců do většinové společnosti. Jedním z takovýchto analyzovaných jevů je role náboženství, respektive (a)religiozity jedince a jeho pocit chudoby (Hoverd a Sibley 2013). Pro povahu tohoto textu je důležitá pozornost obrácená k religiozitě v souvislosti s problematikou bezdomovectví. V naší studii se zaměřujeme na bezdomovce ve vybraném městě, a to v Plzni. Vycházíme z toho, že o marginalizovaných skupinách, jako jsou bezdomovci, nevíme ohledně podob jejich religiozity prakticky nic. Chtěli jsme se tedy jako první v ČR vůbec pokusit získat relevantní data mezi tzv. zjevnými bezdomovci. Zároveň soudíme, že srovnání religiozity bezdomovců s religiozitou běžné populace je dobrou příležitostí jak testovat teorii deprivace, která předpokládá, že religiozita je odpovědí utlačovaných a marginalizovaných na nepříznivé vnější podmínky, v nichž se nacházejí (Glock a Stark 1965).

Nejdříve vymežíme základní pojmy a představíme, jaká je v celosvětovém kontextu věnována pozornost studiu bezdomovců a jejich religiozity. Následně uvedeme teorii deprivace, jejíž platnost chceme prověřovat. Poté se podrobně věnujeme metodologii – diskutujeme výzkumný design a plán analýzy včetně diskuse vhodnosti jednotlivých metod analýzy, představíme metodu sběru dat a popíšeme

¹ Jsme si plně vědomi, že se vede pravidelně polemika o definici „bezdomovce“ respektive bezdomovectví (srov. Fitzpatrick, Kemp a Klinker 2004; Toušek 2009; Vašát 2012a), kdy v zásadě neexistuje žádná jednotná definice tohoto jevu, ale je možné detekovat několik různých přístupů a pohledů na to, co se pod pojmem bezdomovectví skrývá. Rozlišujeme tři základní typy definic. Úzké vymezení bezdomovectví (zaměřené primárně na jedince bez střechy nad hlavou), širší vymezení (jedná se o definice zahrnující osoby využívající služby azylových domů, či nocleháren) a nejšířší vymezení (tyto definice pracují i s jedinci v nejistých podmínkách ohroženými ztrátou bydlení) (Fitzpatrick, Kemp a Klinker 2004; Hradecký a kol. 2007; Toušek 2009). Jinou možnou formou je využití definic aplikovaných legislativou. Zde ale narážíme na obtíže, jelikož legislativa České republiky s ustálenou definicí bezdomovectví nepracuje. Proto se standardně opíráme o typologii ETHOS – Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení v prostředí ČR (FEANTSA 2017). Tento problém je proto řešen veskrze tím, že se hovoří o tzv. třídě nejchudších, která v sobě zahrnuje aktéry, jimž je vlastní společná specifická sociální praxe a strategie. Ty jsou určovány nalézáním se těchto jedinců v rámci sociálního prostoru, kdy do skupiny nejchudších jsou zahrnováni bezdomovci, narkomani, žebráci aj. (srov. např. Vašát 2014, 58). Jinou formu úvah a promyšlení fenoménu bezdomovectví, spojovaným nejen s třídou nejchudších, představuje práce Jana Kellera (2011, 2013).

² Příkladem studií objednaných ze strany představitelů města a zaměřených na problematiku bezdomovectví jsou (např. Toušek 2009; Hruška a kol. 2012; Váně a Kalvas 2014; Váně a Kalvas 2015).

použité datové soubory a proměnné. Nakonec prezentujeme hlavní získané výsledky včetně jejich diskuse a interpretace.

2. RELIGIOZITA V ČR A VYMEZENÍ POJMU BEZDOMOVEC

Ze *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* (SLDB 2011) vyplývá, že pouze 21 % z celkového počtu populace se řadí mezi věřící. Avšak pouze 14 % populace se přihlásilo k církvi či nějaké náboženské společnosti. Stoupenci římsko-katolického vyznání tvoří 74 % z celkového počtu věřících hlásících se k církvi nebo náboženské společnosti. Z celkového počtu populace je to cca 10 %. Oproti tomu 34 % respondentů uvedlo, že jsou bez vyznání, což v absolutních číslech činí 3 612 804 osob z celkového počtu 10 562 214. Naprosto nezanedbatelné číslo potom tvoří ta část populace, která odmítla na otázku po vyznání odpovědět. Velikost této skupiny je 45 %, což je 4 774 323 osoby.

Tabulka 1: Religiozita v České republice. Sloupcová % a velikosti souborů.

Table 1: Religiosity in Czech Republic. Column % and sample size.

	SLDB 2001	SLDB 2011	ISSP 2008
Náboženské vyznání (věřící hlásící se k církvi, náboženské společnosti[1])	32 %	14 % [2]	38 %
Z toho: Římsko-katolické vyznání	83	74	87
Věřící nehlásící se k církvi, náboženské společnosti	---	7	---
Bez vyznání	59	34	59
Bez odpovědi	9 %	45 %	2 %
N (velikost souboru dotázaných)	10 230 060	10 562 214	1512

Zdroj: ISSP 2008 a Sčítání lidu, domů a bytů 2001 a 2011.

[1] V roce 2001 se uváděl počet včetně věřících nehlásících se ke konkrétní církvi.

[2] V roce 2011 se k církvi nebo náboženské společnosti přihlásilo 14 % populace, zatímco 7 % se označilo jako věřící nehlásící se k církvi, náboženské společnosti. Tzn., při zachování stejného postupu jako v roce 2001 by bylo v kategorii náboženské vyznání uvedeno 21 %.

Výhodou SLDB je, že mapuje situaci všech obyvatel ČR a všichni obyvatelé mají povinnost se jej účastnit. To je však i jeho obtíž. Povinná účast v roce 2011 vyvolala mezi obyvateli ČR značnou nelibost. Je možné, že se nelibost obyvatel koncentrovala právě do odpovědi na otázku na náboženství, protože spolu s otázkou na národnost to byly jediné otázky, na které bylo možné odmítnout odpověď. Ve výběrovém šetření ISSP 2008, kde je účast dobrovolná, byl mnohem menší podíl odmítnutých odpovědí na otázku náboženství, a to i ve srovnání s rokem 2001, kdy byl počet odmítnutí v SLDB na otázku náboženství výrazně menší než v roce 2011. Z metodologického hlediska u SLDB pravidelně narážíme na problém, že nám

v kvantitativních výzkumech vypadávají tzv. „konstantní marginálie“,³ mezi něž řadíme i problematiku bezdomovců.⁴

Bezdomovectví je příkladem formy extrémního sociálního vyloučení, které může být zapříčiněno ztrátou bydlení, ale také může naopak ke ztrátě bydlení přispět (Mikeszová a Lux 2013). Při přípravě výzkumu jsme vyšli z typologie ETHOS, která je založena na čtyřech hlavních koncepčních skupinách rozdělených do třinácti operačních kategorií (FEANTSA 2017) (viz Příloha 2). S ohledem na šíři definování bezdomovectví a možnosti výzkumu jsme kategorii bezdomovectví pro potřeby výzkumu zúžili. Základním kritériem proto bylo rozlišení z perspektivy životního stylu aktérů (bezdomovců) a jejich vystupování na veřejnosti. Pro potřeby našeho výzkumu jsme pracovali s jedinci spadajícími do kategorie zjevného bezdomovectví. Do této kategorie spadají osoby žijící ve veřejných prostorech, venku na ulici či v noclehárnách a azylových domech.⁵

3. STUDIUM BEZDOMOVECTVÍ A RELIGIOZITY

V českém prostředí se religiozitě lidí v bezdomoví doposud nikdo nevěnoval a nejsou nám známa žádná data pocházející z kvantitativních šetření. V zahraničních časopisech však lze nalézt studie, které analyzují souvztažnost mezi bezdomovectvím a religiozitou. Pozornost je převážně upírána ke dvěma tématům. Jednak zda lze prokázat dopad religiozity/spirituality⁶ na úspěšnou resocializaci lidí v bezdomoví (Brush a McGee 2000, 181–186) a jednak je analyzován vztah mezi religiozitou bezdomovců a jejich zdravím (Corrigan et al. 2003, 487–499).⁷ Mezi zahraničními

³Konstantními margináliemi jsou označovány takové společenské jevy nebo části populace, „které netvoří ani průměr ani medián, ani modus sociálního chování, které nejsou ani příliš kvantitativně frekventované, ale jsou relativně stále a svou permanentní přítomností významně ovlivňují sociální chování jiných skupin. Jejich relativní stálost nelze vysvětlit jinak než strukturální zakotveností, tedy tím, že existují či přetrvávají objektivní podmínky, které umožňují jejich existenci a reprodukci“ (Petrušek 1993, 121). A za takovou konstantní marginálii považujeme problematiku bezdomovců, která je kvantitativně sice těžko uchopitelná a marginální, avšak evidentně nemá nízkou sociální relevanci.

⁴Existují již sice výzkumy pro některé lokality v ČR, které se pokusily zpřesnit počty bezdomovců (Praha, Brno, Ostrava, Plzeň), ale plošně na území ČR jsou nejaktuálnější data srovnatelná s naším výzkumem ze Sčítání lidí, domů a bytů z roku 2011, kdy proběhl součet bezdomovců v azylových domech, domech na půl cesty, noclehárnách a nízkoprahových denních centrech. Zcela ale chybí údaje o lidech pobývajících v době sčítání na ulici. Z tabulky „Bezdomovci podle kraje trvalého pobytu a kraje sečtení“ vidíme, že v Plzeňském kraji bylo sečteno 340 osob bez domova (viz Příloha 1). Z toho bylo 264 mužů a 76 žen. V samotné Plzni bylo sečteno 189 lidí bez domova.

⁵Typologie ETHOS dále rozlišuje bezdomovectví skryté – do této kategorie patří lidé, kteří nevyhledávají pomoc veřejných služeb (např. odbor sociálních služeb), a není proto možné je evidovat tak účinně, jako je tomu v případě zjevného bezdomovectví. Dále pak potencionální bezdomovectví – do této skupiny spadají osoby, kterým bezdomovectví bezprostředně hrozí v důsledku nejistých bytových podmínek (Hruška a kol. 2012, 7; Štěchová, Luptáková a Kopoldová 2008, 21; Hradecká a Hradecký 2006, 35).

⁶Pojem religiozity chápeme jako vázaný na náboženské společenství a spiritualitu nahlížíme jako formu víry bez přináležitosti k náboženské organizaci Hill et al. (2000) nebo Heels a Woodhead (2005).

⁷Vztah mezi religiozitou a zdravím patří v poslední době k jedněm z nejčastěji zkoumaných vztahů. Uvedme jako příklad jednu z posledních studií Ellisonat et al. (2014, 208–233). Ukazuje se, že religiozita či spiritualita je v případě zdraví nahlížena jako významná vysvětlující proměnná. V naprosté většině se empirické studie zaměřují na vztah mentálního onemocnění bezdomovců a jejich religiozity či spirituality, respektive, který typ (ne)přináší lepší

studiemi nalezneme rovněž takové, které analyzují, nakolik náboženské organizace ekonomicky deprivovaným dávají šanci na překonání (nejen) ekonomické deprivace, zlepšení jejich pozice a získání pocitu spokojenosti (Pacione 1990, 193–204). Ačkoli z výše řečeného vyplývá, že v zahraničí je akcentován jen určitý segment dopadů religiozity bezdomovců na jejich život, v České republice se žádná studie tímto jevem nezabývá.

V našem příspěvku hodláme studovat religiozitu bezdomovců jako konečný důsledek. Klademe si otázku: „Jak situace bezdomovců ovlivňuje jejich religiozitu?“ Výše uvedené studie vnímají religiozitu jako intervenující proměnnou, nebo jako modifikátor, jenž upravuje vliv jiných proměnných. Také jsme se rozhodli nestudovat, nakolik se u bezdomovců vyskytují duševní onemocnění a co je toho příčinou. Musíme tedy obrátit naši pozornost od výše uvedených studií k sociologii náboženství a zde hledat teoretická vysvětlení zda a jak může životní situace bezdomovců ovlivňovat jejich religiozitu.

4. KONCEPCE DEPRIVACE

Sociologie náboženství se při studiu individuálních forem religiozity jedince vždy kloní k jedné ze čtyř základních teorií, které se pokouší zodpovědět otázku, proč jsou jedinci věřící či jak se stávají religiózními. Čtyři stěžejní teorie jsou – (a) teorie deprivace, (b) teorie socializace, (c) teorie racionální volby a (d) teorie hledání významů a přináležení (Furseth a Repstad 2006, 111). Pochopitelně každá z těchto teorií vychází z odlišných předpokladů a s ohledem na ně rozdílně buduje svůj teoretický systém, čímž tyto teorie pochopitelně dospívají i k odlišným interpretacím.

My ve své studii obracíme pozornost právě k teorii deprivace. Ta ve své nejelementárnější podobě vychází z koncepce Karla Marxe, který náboženství mimo jiné nahlíží jako formu protestu a následné reakce trpících proti překážkám, jež jsou nejhudším a nejslabším kladeny společností. To znamená, deprivací teorie předpokládá, že jedinec trpí nějakou formou nedostatku, který se snaží kompenzovat. A jednou ze standardních forem kompenzace nedostatků je náboženství. V předkládané studii vycházíme z konceptualizace deprivace, tak jak ji v souvislosti se studiem náboženství rozpracovali Charles Glock a Rodney Stark (1965) a jak je v zásadě, byť s nuancemi či odlišným pojmoslovím aplikována dodnes (Zaidise, Canetti-Nisim a Pedahzur 2007, 499–521). Glock se Starkem rozlišili pět možných forem deprivace: ekonomickou, sociální, organickou, etickou a psychickou. Zároveň platí, že čím větší je počet zakoušených deprivací, tím spíše se jedinec přikloní k náboženství.

Domníváme se, že v souvislosti s bezdomovci se přímo nabízí testovat teorii deprivace. Aplikujeme-li pět základních forem deprivace, platí, že námi zkoumaní respondenti naplňují nikoli jen jednu z možných forem, ale vždy několik, ne-li všechny zároveň. Jedinci spadající do kategorie zjevného bezdomovectví jsou

výsledky u bezdomovců. Procházíme-li studie věnující se religiozitě bezdomovců, nacházíme jak studie prokazující pozitivní vliv religiozity na zdraví bezdomovců, tak studie, které zpochybňují pozitivní vliv religiozity/spirituality na zlepšení psychických problémů, tj. jejich relevantní a dlouhodobou regeneraci (Getz, Fleck a Strakowski 2001). Dále existují studie zjišťující, jakou roli hraje religiozita bezdomovců při (ne)využívání a volbě programů péče o bezdomovce (Heslin, Andersen a Gelberg 2003).

prokazatelně ve finanční nouzi a spadají pod hranici chudoby, tj. do třídy nejchudších (*ekonomická d.*) (Váně a Kalvas 2014; Váně a Kalvas 2015; Biswas-Diener a Diener 2006). Jak se propadají sociální strukturou a dlouhodobě se nacházejí na jejich nejnižších příčkách, vzrůstá nemožnost dosáhnout některých sociálních dober a statků (bydlení, standardní zdravotní péče atd.), čímž je jejich exkluze nadále posilována (*sociální d.*) (Váně a Kalvas 2014; Váně a Kalvas 2015). Řada bezdomovců trpí, s ohledem na styl života, většími zdravotními problémy než běžná ekonomicky deprivovaná populace, a to jak v rovině fyzické tak psychické (*organická d.*) (Morrison 2009). Skupina bezdomovců si ustavuje svůj vlastní hodnotový systém, který je poplatný strategiím přežití a možnostem prostředí, v němž se pohybují. Tento hodnotový systém se liší od hodnotového systému většinové společnosti (*etická d.*) (Pražák 2014). Což v neposlední řadě vede k tomu, že jedinci žijící v bezdomoví se postupně odvrací od většinové společnosti, přestávají rozumět vnějšímu systému, natož aby se v něm orientovali (*psychická d.*) (Mullins et al. 2001; Wood et al. 2016).

Jsmo si plně vědomi, že u každého jedince v bezdomoví nemusí být nutně naplněny všechny kategorie. Vždy je to ale ekonomická deprivace, jež je v rámci teorie deprivace nejčastěji testována, a zároveň s ní alespoň ještě jedna další forma.⁸ Navíc, pokud vezmeme spokojenost se životem jako indikátor subjektivně prožívané deprivace (Biswas-Diener a Diener 2006), bezdomovci jsou výrazně méně spokojeni, a tudíž více deprivovaní než běžná populace.⁹ Lidé v bezdomoví tak podle nás představují skupinu, která z pohledu deprivace představuje nejpravděpodobnější zdroj adeptů, kteří budou vyhledávat náboženství jako kompenzaci, kterou náboženství poskytuje v případě situací, kdy se individuum dostává do dlouhodobých problémů či naráží na nějaké překážky, což u nich vyvolává pocit nespokojenosti (Fabricatore, Handal, Rubio a Gilner 2004, 91–108).

Existují i kritické studie odmítající předpoklad, že náboženství je reakce na neúspěch. Námitky jsou jak teoretické, tak empirické povahy. Na jedné straně se tak můžeme setkat s námitkou, že nelze religiozitu jedince vysvětlovat na základě jednoho faktoru – deprivace (Beckford 1975). Na druhé straně pak s argumenty, že existují velké skupiny lidí v „nedostatku“, které se nutně neobracejí k náboženství a jejich adaptační strategie s náboženstvím nijak nesouvisí. Rovněž existují i empirické studie, jež se snažily prokázat, že nejnižší sociální vrstvy zastávají v zásadě marginální pozici mezi nejlivnějšími denominacemi (Roof a Hoge 1980, 405–426; dále pak srov. např. McLeod 2007).

Kritika deprivace teorie se povětšinou zaměřovala pouze na jednu složku deprivace a to ekonomickou. Účinnost deprivace tak byla dáována primárně do souvislosti s finanční nouzí. Ovšem existují i studie, které se snaží prokázat, že ani ekonomickou deprivaci nelze dávat do korelace s religiozitou (Gundelach 2014, 131–150). Ačkoli zbylé čtyři formy nebyly ve studiích brány příliš v potaz, jejich přítomnost se nepravděelně ve studiích nadále objevuje. V našem textu tento

⁸Náš předpoklad, že jedinci řazení mezi bezdomovce spadají do více kategorií deprivace, opíráme o zjištění studií zaměřujících se na problematiku bezdomovectví v Plzni (viz Toušek 2009; Váně a Kalvas 2014; Váně a Kalvas 2015).

⁹Dokládají to výsledky našeho vlastního výzkumu z února 2014 zaměřeného na bezdomovce. Tyto výsledky níže v sekci *Zjištění* srovnáváme s výsledky výzkumu CVVM z února 2014 zaměřeného na běžnou populaci ČR.

obvyklý nedostatek kompenzujeme tím, že zaměřujeme naši pozornost výhradně na zjevné bezdomovce a nikoli na celou třídu chudých, tj. jedinců s tzv. nižším socio-ekonomickým statutem (srov. např. Hoverd, Bulbulia a Sibley 2013, 185–200). Bezdomovci, jak jsme ukázali výše, jsou velmi pravděpodobně deprivováni ve všech pěti dimenzích, které teorie předpokládá.

Teoretický rozbor zároveň ukazuje, že vyšší míra deprivace by měla vést k většímu příklonu k náboženství. Pokud toto platí na individuální úrovni, mělo by platit, že ve skupině, jež je vystavena vyšší deprivaci, můžeme očekávat větší počty věřících. Náš rozbor také ukazuje, že bezdomovci jsou jako skupina více deprivováni než běžná populace.¹⁰ z tohoto předpokladu a teorie deprivace vyvozujeme o religiozitě bezdomovců následující hypotézy:

H1) Mezi zjevnými bezdomovci bude převládat větší počet věřících než v běžné populaci. Což znamená:

H1a) Bezdomovci se budou spíše hlásit k nějakému vyznání než běžná populace.

H1b) Bezdomovci budou spíše navštěvovat bohoslužby než běžná populace.

H1c) Bezdomovci se budou spíše modlit než běžná populace.

5. METODOLOGIE

5.1. VÝZKUMNÝ DESIGN A PLÁN ANALÝZY

Studovaný vztah je sice teoreticky promyšlený na individuální úrovni, ale my jej budeme prověřovat především pomocí agregovaných dat. V předložené studii srovnáváme dvě populace v Plzni – běžnou populaci a populaci bezdomovců – a běžnou populaci ČR. Analýza má dvě části: nejprve pomocí agregovaných dat prověříme, zda extrémní deprivace bezdomovců vede k tomu, že jsou religióznější než běžná populace, a poté pomocí individuálních dat z výzkumu bezdomovců a z ISSP 2008 ověříme ve dvou oddělených analýzách, zda různá úroveň deprivace souvisí s různou pravděpodobností religiozity.

Byť je vztah deprivace a religiozity předpokládaný a teoreticky promyšlený na individuální úrovni, je možné z něj odvodit poměrně spolehlivé důsledky pro charakteristiky, které měříme na úrovni populace. Pokud deprivace zvyšuje pravděpodobnost religiozity jedinců, pak se mezi bezdomovci musí vyskytovat více věřících než v běžné populaci, jednoznačně zde však hrozí riziko ekologického zkreslení (Robinson 1950). Tudíž větší podíl věřících mezi bezdomovci nelze brát jako potvrzení teorie deprivace, tu musí potvrdit až test provedený na individuální úrovni – je třeba změřit zakoušenou deprivaci každého participanta zařazeného do výzkumu. Naše výsledky mohou být pouze argumentem pro takové další zkoumání. Pokud naše výsledky ukáží, že religiozita bezdomovců je stejná nebo dokonce nižší než religiozita běžné populace, je to spolehlivý argument proti deprivaci jako

¹⁰V naší studii srovnáváme bezdomovce, kteří jako konstantní marginálie nejsou obvykle součástí výběrových šetření, se zbytkem společnosti. Z nedostatku lepších řešení volíme pro tento zbytek společnosti označení „běžná populace“ a míníme jím populaci, která se běžně účastní sociologických výběrových šetření.

zásadní obecně platné příčině religiozity. Nicméně, vztah religiozity a deprivace to zcela nevyvrací. Např. se vliv deprivace může uplatňovat jen u specifické úzce vymezené části bezdomovců nebo běžné populace, přičemž malá váha této skupiny nemůže změnit religiozitu agregovanou na úrovni celé populace. V každém případě je vyvrácení hypotéz dobrým důvodem pro to, abychom vztah deprivace a religiozity začali znovu promýšlet.

5.2. DATA A POUŽITÉ METODY ANALÝZY DAT

V souboru z šetření bezdomovců v Plzni (podrobnosti o tomto terénním šetření viz v Příloze 5) jsme ponechali jen ty respondenty, kteří dali platnou odpověď na všechny potřebné otázky, tj. máme pro tyto respondenty platné hodnoty pro všechny použité proměnné (jejich výčet viz dále). Ze souboru jsme pak dále odstranili respondenty, kteří do zkoumané lokality přicestovali ze zahraničí. Jednalo se o 54 bezdomovce (48 ze Slovenska, 5 z Polska a 1 z Bulharska). Jejich religiozita byla nepochybně vyšší než religiozita respondentů, kteří pocházejí z ČR. Jelikož tito respondenti tvořili 23 % původního souboru, zvyšovali výrazně religiozitu celé zkoumané populace. Hrozilo tedy, že případné potvrzení H1 by mohl být případ ekologického zkreslení – bezdomovci v Plzni by mohli vykazovat vyšší religiozitu proto, že je mezi nimi vyšší podíl cizinců, kteří jsou religioznější, a nikoli v důsledku vyšší deprivace. Výsledný analyzovaný soubor tedy obsahuje údaje o 181 bezdomovci.

Jako zdroj údajů o běžné populaci jsme nakonec zvolili šetření ISSP 2008. Jsou to nejčerstvější nám známá data z výběrového šetření, která obsahují ještě přijatelný počet respondentů za město Plzeň a míry religiozity, jež jsme zjišťovali i při terénním šetření bezdomovců v Plzni. Zvažovali jsme i použití dat ze SLDB 2011. Avšak, jak je uvedeno výše, 45 % respondentů v SLDB 2011 odmítlo náboženské vyznání uvést, proto musíme využít některé z výběrových šetření. V roce 2008 proběhla také čtvrtá vlna šetření EVS (*European Values Study*). Otázku, které jsme použili ve výzkumu plzeňských bezdomovců, se častěji shodovaly s otázkami ISSP 2008, případně bylo snazší, přesnější a bezpečnější harmonizovat náš výzkum s ISSP 2008 než s EVS 2008. Proto tedy volíme pro srovnání ISSP 2008.

Původní soubor ISSP 2008 pro Českou Republiku, jež jsme si opatřili v ČSDA, obsahoval odpovědi od 1512 respondentů. V souboru jsme ponechali jen 1418 respondentů, pro které máme platné hodnoty pro všechny použité proměnné (jejich výčet viz dále).¹¹ Pro analýzu deprivace měřené na individuální úrovni u běžné populace jsme soubor ISSP 2008 ještě dále redukovali. Ze souboru jsme vypustili i ty respondenty, kteří neuvedli svůj věk nebo se nedokázali či odmítli zařadit do některé sociální třídy. Pro tuto část analýzy má soubor ISSP 2008 velikost 1363 respondentů.¹²

Velikost podsouboru z ISSP 2008 pro město Plzeň (N = 30) je hraniční, proto také v analýze volíme statistické testy, jež jsou vůči malé velikosti analyzovaných

¹¹ Distribuce odpovědí na otázku „K jakému vyznání se hlásíte?“ se prakticky nezměnila – v původním souboru (N = 1512) se k nějakému náboženství hlásilo 38,5 %, v redukovaném (N = 1418) to je 38,4 %.

¹² Počet osob, které se hlásí k nějakému náboženství, se v tomto souboru (N = 1363) mírně snížil na 36,2 %.

souborů robustní. Půjde především o porovnání distribuce odpovědí běžné populace a bezdomovců pomocí statistiky χ^2 vyhodnocované pomocí Fischerova exaktního testu. Tento test funguje i při porušení základních předpokladů běžných testů χ^2 a to: (a) všechny pozorované četnosti jsou větší než 0, (b) všechny očekávané četnosti jsou větší než 3 a (c) test má více než 1 stupeň volnosti. Naše data, ale především podsoubor ISSP 2008 pro Plzeň, během analýzy každý z těchto předpokladů někdy porušují, proto je nutné Fischerův exaktní test použít. A konečně, tento test je také použitelný v situaci, kdy výsledky šetření bezdomovců jsou v podstatě censem – srovnáváme tedy populační charakteristiku s výsledkem běžné populace zjištěné pomocí výběrového šetření. Tento test bude sice přísnější (bude počítat s výběrovou chybou u výsledků za bezdomovce, census však výběrovou chybu nemá), ale vzhledem k výrazným rozdílům v deprivaci očekáváme výrazné rozdíly v religiozitě. Rozhodně se nespokojíme s výsledky, které těsně překročí hranici statistické významnosti.

Pro analýzu dat ISSP 2008 na individuální úrovni budeme využívat logistickou regresí. Původní proměnné, jež využíváme pro měření religiozity, byly buď nominální (náboženské vyznání),¹³ nebo ordinální s nerovnoměrnou metrikou¹⁴ (frekvence návštěvy bohoslužeb a frekvence modlení). Ani v jednom případě tedy není naplněný předpoklad klasických regresních technik, že posun o jednu kategorii výše či níže reprezentuje vždy shodně velký krok. Proto všechny tři závislé proměnné transformujeme na dichotomické a analyzujeme je pomocí logistické regrese.

5.3. POPIS PROMĚNNÝCH

Jako první míru religiozity používáme dichotomickou proměnnou *Vyznání*, která indikuje, zda se respondent hlásí k nějakému vyznání a zároveň alespoň připouští Boží existenci nebo pro něj jedna z těchto podmínek neplatí. Pokud se respondenti v obou šetřeních k nějakému vyznání přihlásili, kódujeme tuto proměnnou jako 1, pokud ne, případně odpověděli, že neví, k jakému se hlásí vyznání, kódovali jsme jejich odpověď jako 0.¹⁵ Proměnnou *Vyznání* jsme ještě opravili podle re-

¹³ Jsme si plně vědomi, že religiozita je multidimenzionální povahy a její operacionalizace představuje konstantní předmět sporu mezi sociology. Rozhodli jsme se aplikovat proměnnou „přihlášení se náboženskému vyznání“ proto, že se jedná o nejčastěji užívanou proměnnou při analýzách v českých výzkumech (Váně a Hásová 2014, 145). Tato proměnná je využívána v nejrozličnějších souvislostech. Ve spojitosti s vlivem na ekonomický rozvoj, náboženskou homogenií, náboženskou socializaci, vzděláním, rodinnými hodnotami, typem pohřbu, hodnocením znalostí jiného náboženství, konsistencí náboženské víry aj. Nebo je zapojována z důvodu komparace z hlediska let, věku, kohort, pohlaví, zemí apod. Škála jejího využití je tak velmi široká. Jsme si ale vědomi, že deklarovaná religiozita sama o sobě vypovídá o pouhém pasivním přihlášení se k nějaké víře. Proto aplikujeme i druhou nejčastěji užívanou proměnnou, jež zkoumá frekvenci návštěv bohoslužeb, která reprezentuje aktivní praktikování víry. Cílem tedy bylo využít těch proměnných, ke kterým se obracejí nejčastěji i ostatní badatelé, aby bylo možné případně budoucí srovnání.

¹⁴ Nemůžeme obhájit, že kategorie proměnných mají shodný rozsah, že např. pokrývají stejně rozsáhlý časový úsek, nebo shodné rozdíly ve frekvenci modlení.

¹⁵ Plzeňští bezdomovci odpovídali volně na otevřenou otázku: „Hlásíte se k nějakému náboženskému vyznání? k jakému?“ Odpovědi jsme pak kategorizovali způsobem, který je patrný v Příloze 3. V šetření ISSP 2008 odpovídali respondenti na polo-uzavřenou otázku: „K jakému náboženskému vyznání se hlásíte?“ i odpovědi respondentů v šetření ISSP jsme převedli do kategorizace, která je patrná z Přílohy 3.

spondentova postoje k Boží existenci – kontrolovali jsme pouze respondenty, kteří se k nějakému vyznání přihlásili. Pokud tito respondenti existenci Boha odmítli, nebo odmítli odpovědět, případně odpověděli, že neví, co si mají o Boží existenci myslet, kódovali jsme jejich *Vyznání* jako 0. Jako druhou míru religiozity používáme dichotomickou proměnnou *Bohoslužba*, jež indikuje, zda respondent alespoň někdy navštěvuje nějaké bohoslužby (kódováno jako 1), nebo je nikdy ne navštěvuje.¹⁶ Jako poslední míru religiozity používáme dichotomickou proměnnou *Modlitba*, která indikuje, zda se respondent alespoň někdy modlí (kódováno jako 1) či nikoli.¹⁷ Průměrné hodnoty všech tří dichotomických závislých proměnných pro všechny tři použité soubory ukazujeme v Tabulce č. 2 níže.

Klíčová nezávislá proměnná je úroveň deprivace. Měříme ji jako příslušnost k bezdomovcům nebo běžné populaci. Samozřejmě, nemyslíme si, že by každý bezdomovec zakoušel naprosto stejnou úroveň. Výše jsme zdůvodnili, proč očekáváme, že bezdomovci budou výrazně více deprivováni než běžná populace. Nejsme schopni vyčíslit o kolik, protože terénní šetření bezdomovců a ISSP neobsahují žádnou společnou přímou míru deprivace. Pro zvolenou analýzu však přesně vyčíslíme nepotřebujeme – zdůvodnili jsme vyšší deprivaci bezdomovců. Navíc, u bezdomovců měříme obvyklý indikátor deprivace – *Spokojenost se životem* (Biswas-Diener a Diener 2006), a to pomocí otázky tradičně užívané CVVM.¹⁸ Tato otázka není, Bohu žel, součástí šetření ISSP, proto nemůžeme srovnat deprivaci plzeňských bezdomovců se souborem ISSP přímo. Ale v sekci *Zjištění* alespoň srovnáváme *Spokojenost se životem* našeho souboru bezdomovců s výsledky šetření CVVM z února 2014. Na tomto srovnání jasně dokládáme, že bezdomovci mají nižší *Spokojenost se životem* než běžná populace, očekáváme tedy, že jsou i více deprivováni.

Byť je primárním testem hypotézy H1 srovnání religiozity běžné populace a bezdomovců, data ISSP nám umožňují sledovat její platnost i uvnitř běžné populace. Jako nezávisle proměnnou využijeme v příslušné části analýzy kombinaci sociální a ekonomické deprivace měřenou jako *Sebe-zařazení do sociální třídy*.¹⁹ Respondenti měli na výběr možnosti: „Nižší třída“, „Dělnická třída“ a čtyři vyšší třídy,²⁰ které jsme sloučili do jedné – efekt sloučených tříd se statisticky ani věcně

¹⁶Plzeňští bezdomovci odpovídali na otázku „Jak často se účastníte bohoslužeb?“, v šetření ISSP byla pokládána téměř shodná otázka: „Jak často navštěvujete bohoslužby?“

¹⁷Plzeňští bezdomovci odpovídali na otázku „Jak často se modlíte k Bohu?“, v šetření ISSP byla pokládána velmi podobná otázka: „Jak často se modlíte?“

¹⁸Plzeňští bezdomovci odpovídali na otázku: „Jak jste celkově spokojen/a se svým životem?“, přičemž jsme jim pro odpovědi nabídli pětibodovou škálu „velmi spokojen/a – spíše spokojen/a – ani spokojen/a, ani nespokojen/a – spíše nespokojen/a – velmi nespokojen/a“. Dvě kategorie odpovědí vyjadřující různé stupně spokojenosti jsme později sloučili do jedné kategorie „spokojenost“, stejně jako jsme sloučily různé stupně nespokojenosti do jedné kategorie „nespokojenost“. V dalším textu tedy pracujeme se spokojeností se životem jako s proměnnou, která má tři kategorie: „spokojenost – neutrální – nespokojenost“.

¹⁹Během nepublikované části analýzy (která je k dispozici na vyzádání u autorů) jsme pracovali nejen s šetřením ISSP 2008, ale paralelně i s šetřením EVS 2008. V EVS 2008 je širší paleta indikátorů deprivace, ale chybí zde *Sebe-zařazení do sociální třídy*. Nicméně, v EVS se řada indikátorů deprivace ukázala jako redundantní – pokud byly zařazeny do modelu, tento model nebyl schopen lépe predikovat religiozitu respondentů. Po té, co jsme redundantní indikátory ze souboru EVS odstranili, jsme dospěli k sadě indikátorů deprivace, které všechny byly k dispozici i v ISSP. V datech z šetření ISSP se nám pak podařilo dopad všech těchto indikátorů vysvětlit pomocí věku, pohlaví, regionu a sebe-zařazení do sociální třídy.

²⁰Respondenti odpovídali na otázku: „Do které z následujících společenských skupin či tříd byste se sám/a zařadil/a?“ k indikátoru bychom ještě rádi poznamenali, že samo-

v žádné z analýz od sebe vzájemně neliší. Dopad míry deprivace budeme kontrolovat pro *Pohlaví*, *Věk* a *Region* bydliště respondenta – tyto tři proměnné nebudeme věcně vůbec interpretovat, slouží pouze k tomu, aby byl efekt sebe-zařazení do sociální třídy očištěn od možných zprostředkujících vlivů pohlaví, věku a regionu. Pohlaví respondenta zaznamenával sám tazatel. Respondenti udávali letopočet svého narození, odečetli jsme jej tedy od roku dotazování. *Region* bydliště respondenta kódoval přímo tazatel, jelikož jde o nominální proměnnou, zařazujeme ji do analýzy jako sadu dichotomických proměnných – jako kontrast v analýze volíme Jihomoravský kraj, protože šlo o nejvíce zastoupenou kategorii.

6. ZJIŠTĚNÍ

Nejprve popíšeme základní charakteristiky souboru běžných respondentů a bezdomovců. Můžeme konstatovat, že ze zkoumaného vzorku bezdomovců ($N = 181$) je 61 % mužů, 39 % žen a věková struktura je tato: do 30 let 25 %, 31–54 let 49 %, 55+ 25 %. Vzdělanostní struktura je pak: ZŠ 46 %, Vyučen 35 %, SŠ a VŠ 18 %. Z dotázaných bezdomovců má 56 % trvalé bydliště v Plzni, 24 % v Plzeňském kraji a 20 % v jiném kraji v ČR. Se životem je spokojeno 33 % zkoumaných bezdomovců, 28 % není ani spokojeno ani nespokojeno a 39 % se svým životem není spokojeno. Vzhledem ke klíčové roli Spokojenosti se životem pro zdůvodnění vyšší deprivace bezdomovců ihned dodejme, že v únoru 2014 byla dle výzkumu CVVM běžná populace ČR se svým životem výrazně spokojenější: 59 % spokojeno, 26 % ani spokojeno ani nespokojeno a 15 % nespokojeno (Červenka 2014).

Až budeme v další části analýzy srovnávat výsledky bezdomovců a běžné populace, budeme muset srovnávat jak s populací Plzně ($N = 30$), tak s populací celé ČR ($N = 1418$). Vzhledem k tomu, že všechny studované osoby nemají trvalé bydliště přímo v Plzni, dokonce jedna pětina je má v jiném kraji než Plzeňském, nebylo by korektní srovnávat pouze se vzorkem reprezentujícím běžnou populaci Plzně. Na druhou stranu, bezdomovci s trvalým bydlištěm v Plzni nebo Plzeňském kraji dominují, připadá nám proto nekorektní srovnávat výsledky bezdomovců pouze s běžnou populací celé ČR.

Pokud vezmeme vzorek z šetření ISSP 2008 ($N = 1418$), pak při stejné kategorizaci dostáváme následující výsledky – 45,6 % mužů, 54,4 % žen; 12,1 % ZŠ, 44,1 % Vyučen, 43,8 % SŠ a VŠ; 16,2 % do 30 let, 39,2 % 31–54 let, 44,5 % 55+ let. Jak vidíme, oba soubory se z hlediska pohlaví, věku a vzdělání liší, proto jsme také v našich analýzách pro tyto tři proměnné kontrolovali dopad deprivace na religiozitu. Pokud se věk, pohlaví nebo vzdělání ukázaly jako významné kontrolní proměnné, budeme je níže ve výsledcích uvádět. Pokud je neuvedeme, tak proto, že se ukázalo jako nepodstatné kontrolovat příslušnou proměnnou příslušnou část analýzy.

Bezdomovci jsou spíše méně religiozní než běžná populace, to je hlavní výsledek naší analýzy. V Tabulce č. 2 vidíme, že ve třech sledovaných mírách religiozity –

zřejmě nečekáme, že přesně determinuje deprivaci. Pouze na základě výše citované literatury očekáváme, že respondenti, kteří se zařadí do nižších tříd, mají větší šanci, že budou zakoušet deprivaci. Nijak to nevylučuje existenci např. spokojených dělníků a deprivovaných manažerů – pouze očekáváme, že dělník má o něco větší šanci deprivaci zakusit než manažer.

Vyznání, Bohoslužba a Modlitba – se bezdomovci od běžné populace v Plzni a celé ČR příliš neliší, a pokud ano, je religiozita bezdomovců nižší. Statisticky není významný žádný rozdíl mezi bezdomovci a běžnou populací v Plzni – Fischerův exaktní test:²¹ $p_{Vyznání} = 0,166$, $p_{Bohoslužba} = 0,542$ a $p_{Modlitba} = 0,282$. V případě *Vyznání a Modlitby* je rozdíl mezi bezdomovci a průměrnou populací v ČR statisticky významný, v případě *Bohoslužby* jen marginálně (Fischerův exaktní test: $p_{Vyznání} < 0,001$, $p_{Bohoslužba} = 0,077$ a $p_{Modlitba} = 0,020$). Můžeme tedy říci, že je poměrně dobře prokazatelné, že pravděpodobnost religiozity je u bezdomovců menší než u běžné populace ČR, velikost a spolehlivost tohoto rozdílu záleží na tom, jak religiozitu operacionalizujeme a měříme. Mezi bezdomovci a běžnou populací v Plzni pak není možné rozlišit – rozdíly nejsou statisticky významné. Zde je však podstatné, že religiozita bezdomovců není výrazně vyšší, jak bychom na základě teorie deprivace čekali – už samotná statistická nevýznamnost rozdílů mezi bezdomovci a běžnou populací v Plzni je argumentem proti hypotéze H1. Navíc, nejde o artefakt způsobený např. necitlivým slučováním kategorií původních proměnných, neboť religiozita bezdomovců a běžné populace se podobá, i když budeme religiozitu měřit pomocí detailních klasifikací (viz Přílohy 3 a 4).

Tabulka 2: Průměr závislých dichotomických proměnných *Vyznání, Bohoslužba a Modlitba*. Aritmetický průměr, (velikost souboru). ($N_1 = 181$; $N_2 = 30$; $N_3 = 1418$).

Table 2: Average value of dichotomous dependent variables *Confession, Attendance at church and Prayer*. Arithmetic mean, (sample size). ($N_1 = 181$; $N_2 = 30$; $N_3 = 1418$).

Proměnná	Bezdomovci 2014	ISSP 2008 Plzeň	ISSP 2008 ČR
Vyznání	0,215	0,333	0,361
Bohoslužba	0,343	0,400	0,413
Modlitba	0,271	0,367	0,358
Velikost souboru	(181)	(30)	(1418)

Zdroj: ISSP 2008 a vlastní šetření.

Hlavní test tedy vyvrátil hypotézu H1. Nedovedeme si představit větší rozdíl v deprivaci, než je rozdíl mezi bezdomovci a běžnou populací (zdůvodnění viz v kapitole „Koncepce deprivace“). Mohli bychom zde analýzu uzavřít s tím, že naše výsledky jsou v příkrém rozporu s teorií deprivace – bezdomovci, kteří jsou velmi pravděpodobně výrazně více deprivovaní, vykazují známky stejné nebo dokonce nižší religiozity než běžná populace. Pokládáme však za poctivé provést ještě dva testy, které nám naše data umožňují. Nejprve srovnáme různé deprivované bezdomovce z hlediska různých indikátorů religiozity. Poté se pokusíme najít známky odlišné deprivace v běžné populaci a ověříme, zda tyto rozdíly souvisí s odlišnou religiozitou. Dle předchozích výsledků bychom žádné rozdíly neměli najít.

²¹Nesrovnáváme přímo průměry, ale frekvenci zastoupení kategorií příslušných dichotomických proměnných, a to mezi dvěma srovnávanými soubory – dostáváme tak pro každé srovnání tabulku 2×2. Velikost příslušného χ^2 pak můžeme posoudit pomocí Fischerova exaktního testu. Nicméně, pro přehlednost uvádíme místo frekvenčních tabulek průměry dichotomických proměnných.

Jako jediný dostupný indikátor deprivace bezdomovců používáme *Spokojenost se životem* – ta však nemá žádnou významnou souvislost s indikátory religiozity. Rozdíly v religiozitě mezi jednotlivými kategoriemi Spokojenosti jsou velmi malé a nejsou významné ani věcně, ani statisticky. Navíc, nejnižší religiozitu vykazují zástupci neutrální kategorie *Spokojenosti*, nikoli ti nejvíce spokojení, jak bychom intuitivně očekávali. K nějakému *Vyznání* se hlásí 22 % spokojených, 20 % bezdomovců z neutrální kategorie a 24 % nespokojených ($\chi^2 = 0,33$; $p = 0,849$). Bohoslužeb se alespoň někdy účastní 34 % spokojených, 31 % bezdomovců z neutrální kategorie a 37 % nespokojených ($\chi^2 = 0,37$; $p = 0,832$). Alespoň někdy se k Modlitbě uchýlí 27 % spokojených, 25 % bezdomovců z neutrální kategorie a 28 % nespokojených ($\chi^2 = 0,11$; $p = 0,947$). Je tedy zřejmé, že deprivace – měřená jako *Spokojenost se životem* – nemá s religiozitou bezdomovců věcnou a statisticky významnou souvislost. Podívejme se na tento vztah v běžné populaci.

Religiozita se v běžné populaci liší dle třídy, konkrétní podoba vztahu třídy a religiozity záleží však na tom, jakým způsobem religiozitu operacionalizujeme a měříme. Jak jsme již naznačili v popisu proměnných, efekt třídy není lineární, tj. logaritmus šance, že dotyčná osoba bude religiózní, se nezvyšuje s postupem o jednu třídu výš vždy o shodný logit. Předně, vyšší a střední třídy mají se všemi třemi mírami religiozity vždy shodný vztah, proto jsme je sloučili. Při kontrole věkem, pohlavím a regionem bydliště se odlišuje dopad nižší a dělnické třídy. U každé míry religiozity má však tento vztah jinou podobu, jak je vidět v následující Tabulce č. 3.

Někdy mají obě sledované kategorie třídy shodný a významný efekt, někdy je efekt třídy velmi sporný a jindy se zdá, že nižší třída je vlivnější než dělnická, avšak tento rozdíl není statisticky významný. V případě *Vyznání* se efekt obou tříd prakticky shoduje, je statisticky významný a je významný i věcně – téměř zdvojnásobuje šanci, že se dotyčná osoba bude hlásit k nějakému vyznání. Vztah třídy s proměnnou *Bohoslužba* je jednoznačně nejslabší. Statisticky i věcně významná je výhradně nižší třída, a to pouze marginálně. Pokud jsme měřili religiozitu pomocí *Modlitby*, projevily se vztah jako věcně mnohem významnější a byl také významný statisticky. Příslušnost k nižší třídě zdvojnásobuje šanci, že se dotyčný respondent někdy modlí, příslušnost k dělnické třídě tuto šanci zvyšuje 1,5 \times .²² Byť se oba efekty statisticky významně liší od střední a vyšší třídy, vzájemně se od sebe statisticky významně neliší. Můžeme si tedy být jistí, že osoba má vyšší šanci, že se bude modlit, pokud patří do nižší nebo dělnické třídy, ale není jisté, zda se v této šanci mezi sebou budou lišit osoby z nižší a dělnické třídy.

Sebe-zařazení do sociální třídy nezlepšuje všechny modely složené pouze z kontrolních proměnných stejně. Nejlépe funguje v případě religiozity měřené pomocí *Vyznání*, méně již zlepšuje model se závislou proměnnou *Modlitba* a opominutelný je efekt třídy v modelu se závislou proměnnou *Bohoslužba*. Efekt třídy v případě *Vyznání* je prokazatelný na základě dvou hlavních statistik: BIC i LR-testu. Po přidání třídy do kontrolního modelu se statistika BIC snížila o 4,4 bodu, což Raftery (1995) hodnotí jako prokazatelné zlepšení. Velmi dobře pak vychází statistika

²²Přesnému zdvojnásobení šance by odpovídal logit 0,693, neboť $\ln(2) = 0,693$. Přesnému 1,5 násobku by pak odpovídal logit 0,405, neboť $\ln(1,5) = 0,405$.

Tabulka 3: Logistická regrese dopadu sebe-zarazení do sociální třídy na míry religiozity (přihlášení k významání, návštěvu bohoslužeb, modlení) při kontrole věku, regionu a pohlaví. Nestandardizované koeficienty (standardní chyby). ($N = 1363$).

Table 3: Logit regression of religious measures (confession, attendance at church, prayer) on self-reported social class controlled by age, region of residence and gender. Non-standardized coefficients (SE). ($N = 1363$).

Model:	Významání		Bohoslužba		Modlitba	
	Kontrolní	Plný	Kontrolní	Plný	Kontrolní	Plný
Kraj	<i>(kvůli přehlednosti jsou efekty jednotlivých krajů vymečány, plná verze Tabulky 3 je v Příloze 6)</i>					
Věk	0,048 (0,004)	0,044 (0,004)	0,033 (0,004)	0,032 (0,004)	0,046 (0,004)	0,043 (0,004)
Muž	-0,726 (0,128)	-0,748 (0,130)	-0,685 (0,120)	-0,681 (0,121)	-1,015 (0,131)	-1,025 (0,132)
Žena (kontr.)	---	---	---	---	---	---
Nižší třída		0,580 (0,254)		0,472 (0,248)		0,733 (0,259)
Dělnická třída		0,588 (0,144)		0,127 (0,139)		0,428 (0,146)
Střední a vyšší (kontr.)		---		---		---
Konstanta	-1,891 (0,265)	-1,941 (0,268)	-1,007 (0,248)	-1,008 (0,249)	-1,678 (0,266)	-1,704 (0,268)
χ^2	269,0	287,9	189,5	193,5	288,7	302,5
df	15	17	15	17	15	17
$p(\chi^2)$	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001
$\Delta\chi^2 \chi^2_{\text{Plný}} - \chi^2_{\text{Kontrolní}}$		18,9		4,0		13,8
$\Delta\text{df} \text{df}_{\text{Plný}} - \text{df}_{\text{Kontrolní}}$		2		2		2
$p(\Delta\chi^2)$		< 0,001		= 0,138		< 0,001
BIC	1630,3	1625,9	1772,6	1783,1	1608,4	1609,0
$\Delta\text{BIC} \text{BIC}_{\text{Plný}} - \text{BIC}_{\text{Kontrolní}}$		-4,4		+10,5		+0,6

Zdroj: ISSP 2008, vlastní výpočty.
 Poznámka: Nestandardizované koeficienty (logity) napsané tučně jsou statisticky významné na hladině $\alpha > 0,95$ nebo vyšší. Koeficient zapsaný tučně kurzívou je statisticky významný na hladině $\alpha = 0,94$. Subjektivní sociální třída bez kontroly koreluje vždy se všemi závisle proměnnými.

LR-testu ($\Delta\chi^2(2) = 18,9; p < 0,001$), která znamená, že přidání třídy do modelu významně zvýšilo schopnost modelu popisovat analyzovaná data. V případě kontrolního modelu se závislou proměnnou *Modlitba* získáme z obou testů protichůdnou informaci, což však není nic neobvyklého. Protože třída zvyšuje schopnost modelu popisovat analyzovaná data, LR-test nám velí proměnnou třída do modelu zařadit ($\Delta\chi^2(2) = 13,8; p < 0,001$). Třída však snižuje statistickou úspěšnost modelu, o tom svědčí zvýšení BIC o 0,6 bodu. Raftery (ibid.) jakékoli zvýšení BIC hodnotí jako signál o snížení statistické úspěšnosti. My však nehledáme ne-*úspornější* model – BIC je tu pro nás jen sekundárním kritériem. Pokud by se snížil BIC po přidání třídy (model by se tedy po přidání proměnné stal statisticky *úspornější*) byl by to silný argument pro přidání proměnné. My se však ptáme, zda má vůbec smysl proměnnou do modelu přidávat. Proto se můžeme spokojit s výborným výsledkem LR-testu, který přidání *Sebe-zařazení do sociální třídy* silně favorizuje. Tato proměnná však nezlepší model se závislou proměnnou *Bohoslužba* ani z hlediska BIC ($\Delta\text{BIC} = +10,5$), ani z hlediska LR-testu ($\Delta\chi^2(2) = 4,0; p = 0,138$). Pravděpodobně tedy uděláme dobře, když proměnnou třída do příslušného kontrolního modelu nepřidáme.

7. DISKUSE A ZÁVĚR

Naše zjištění můžeme shrnout takto: (1) Pokud srovnáme bezdomovce a běžnou populaci pomocí agregovaných údajů, nepozorujeme rozdíly, které předpokládáme na základě teorie deprivace. (2) Navíc, různá míra deprivace (měřeno jako spokojenost se životem) nemá žádnou prokazatelnou souvislost s religiozitou bezdomovců. (3) Avšak v souboru běžné populace ČR deprivace s religiozitou souvisí – sebe-zařazení do nižších sociálních tříd doprovází vyšší religiozita. (4) Vztah sebe-zařazení a deprivace je však jiný, než jsme čekali – v běžné populaci ČR se zvyšuje religiozita pouze u dvou nejnižších tříd (nižší a dělnické). (5) Souvislost religiozity a proměnné sebe-zařazení do sociální třídy závisela na tom, jak jsme religiozitu měřili: nepodařilo se nám spolehlivě prokázat vztah třídy a návštěvnosti bohoslužeb. Naše výsledky teorii deprivace spíše vyvracejí, avšak ne jednoznačně. Jak se s těmito nečekanými výsledky vypořádat?

Zásadní problém s uchopitelností našich výsledků spočívá v tom, že razantní rozdíl v deprivaci nesouvisí s žádným rozdílem v religiozitě, zatímco menší rozdíl v deprivaci s rozdílem v religiozitě souvisí, ale jen u běžné populace. Bezdomovci se v religiozitě neliší, bez ohledu na rozdíly v deprivaci. Navíc, vztah deprivace a religiozity se v běžné populaci liší při různých operacionalizacích religiozity. Musíme zde otevřeně přiznat, že tyto výsledky zplodila naše badatelská horlivost – jen pro jistotu jsme operacionalizovali závislou proměnnou třemi různými způsoby a po vyvrácení H1 pomocí agregovaných dat jsme jen pro jistotu chtěli ověřit neplatnost vztahu deprivace a religiozity zvlášť na datech ISSP a zvlášť na souboru bezdomovců. Nepředpokládali jsme, že objevíme podobné rozpory, nenaznačovala to ani použitá literatura, ani naše vstupní úvahy nad tématem. Pro tyto rozpory dosud nemáme uspokojivou interpretaci a nechceme se pouštět do planých spekulací.

Jestli naše analýza něco dobře ukazuje, pak to, jak křehké je poznání, pokud ho budujeme na nepřímých indikátorech. Přestože jsme dosáhli v daných podmínkách

maxima, má naše analýza spoustu bílých míst. Nám například nezbylo než předpokládat, že vztah mezi deprivací a religiozitou je lineární funkce. Pokud budeme mít změřenou deprivaci přesněji, jako kardinální proměnnou a přímo, budeme schopni podobu vztahu přesněji odhadovat. Nicméně, zdá se nám, že naše analýza naznačuje, že bychom v dalším zkoumání neměli opomíjet subjektivní vnímání deprivace a jeho vliv na religiozitu.

Z hlediska teorie deprivace bylo hlavním zjištěním, že populace bezdomovců, o které stále soudíme, že je nepochybně více deprivovaná než běžná populace, není více religiózní než běžná populace. Navíc, religiozita bezdomovců se nemění v souvislosti s různou mírou deprivace. Tato zjištění dávají za pravdu těm badatelům, kteří teorii deprivace vyvrací. Na druhou stranu nelze popřít, že sebe-zařazení do sociální třídy má na úrovni jedince souvislost s religiozitou. Nicméně pokud by deprivace měla být zásadním podnětem pro religiozitu, měli bychom očekávat mezi bezdomovci větší podíl věřících než 22–34 % (dle použité míry). Podle teorie deprivace má být tato proměnná hlavní příčinou, vše ostatní je podružné. Naše výsledky nás však vedou k jinému obecnému závěru: Deprivace má jistě nějakou souvislost s religiozitou, ale není zásadním faktorem. Vztahu deprivace a religiozity stále nerozumíme správně – původní velmi jednoduchý vztah postulovaný teorií deprivace se po naší analýze jeví jako nevěrohodný. A to si troufáme tvrdit při plném vědomí všech omezení, které naše studie má kvůli použití agregovaných dat, způsobu měření deprivace a zakotvení údajů o bezdomovcích v plzeňském kontextu.

POUŽITÉ ZDROJE

LITERATURA

BECKFORD, Arthur James (1975): *The Trumpet of Prophecy*. Oxford: Blackwell Publishing.

BISWAS-DIENER, Robert a DIENER, Ed (2006): The Subjective Well-being of the Homeless, and Lessons for Happiness. *Social Indicators Research*, roč. 76, č. 2, s. 185–205.

BRUSH, Barbara L. a McGEE, Eileen M. (2000): Evaluating the Spiritual Perspectives of Homeless Men in Recovery. *Applied Nursing Research*, roč. 13, č. 4, s. 181–186.

CORRIGAN, Patrick, McCURKLE, Brian, SHELL, Bonnie a KIDDER, Kathryn (2003): Religion and Spirituality in the Lives of People with Serious Mental Illness. *Community Mental Health Journal*, roč. 39, č. 6, s. 487–499.

ČERVENKA, Jan (2014): *Spokojenost s životem – březen 2014* (https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a1737/f9/ov140417.pdf, 15. 9. 2017).

ELLISON, Christopher, BRADSHAW, Matt, FLANNELLY, Kevin J. a GALEK, Kathleen C. (2014): Prayer, Attachment to God, and Symptoms of Anxiety-Related Disorders among U.S. Adults. *Sociology of Religion*, roč. 75, č. 2, s. 208–233.

FABRICATORE, Anthony N., HANDAL, Paul J., RUBIO, Doris M. a GILNER, Frank H. (2004): Stress, religion, and mental health: Religious coping in mediating and moderating roles. *International Journal for the Psychology of Religion*, roč. 14, č. 2, s. 91–108.

FITZPATRICK, Suzanne, KEMP, Peter a KLINKER, Susanne (2004): *Bezdomovství: přehled výsledku výzkumu z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky.

FURSETH, Inger a REPSTAD, Pál (2006): *An Introduction to the Sociology of Religion*. Ashgate. Burlington: Ashgate Publishing Company.

- GETZ, Glen E., FLECK, David E. a STRAKOWSKI, Stephen M. (2001): Frequency and Severity of Religious Delusions in Christian Patients with Psychosis. *Psychiatry Research*, roč. 103, č. 1, s. 87–91.
- GLOCK, Charles Y. a STARK, Rodney (1965): *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally.
- GUNDELACH, Peter (2014): The impact of economic deprivation and regional differences on individual secularization in western Europe. *Nordic Journal of Religion and Society*, roč. 27, č. 2, s. 131–150.
- HHEELS, Paul a WOODHEAD, Linda (2005): *The Spiritual Revolution. Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Oxford: Blackwell Publishing.
- HEJNAL, Ondřej (2013a): Hilton jako fekální dvůr: Socioprostorové aspekty bezdomovectví. *Sociologický časopis*, roč. 49, č. 2, s. 241–267.
- HEJNAL, Ondřej (2013b): Anachorický bezdomovec: purifikace a transgrese veřejného prostoru. *Český lid*, roč. 100, č. 4, s. 449–467.
- HESLIN, Kevin C., ANDERSEN Ronald M. a GELBERG, Lillian (2003): Use of Faith-Based Social Service Providers in a Representative Sample of Urban Homeless Women. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, roč. 80, č. 3, s. 371–382.
- HILL, Peter C., PARGAMENT, Kenneth I., WOOD, Ralph W., MCCULLOUGH, Michael E., SWYERS, James P., LARSON, David B. a ZINNBAUER, Brian J. (2000): Conceptualizing Religion and Spirituality: Points of Commonality, Points of Departure. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, roč. 30, č. 1, s. 51–57.
- HOVERD, William J. a SIBLEY, Chris G. (2013): Religion, deprivation and subjective wellbeing: Testing a religious buffering hypothesis. *International Journal of Wellbeing*, roč. 3, č. 2, s. 182–196.
- HOVERD, William J., BULBULIA, Joseph a SIBLEY, Chris G. (2013): Does poverty predict religion? *Religion, Brain & Behavior*, roč. 3, č. 3, s. 185–200.
- HRADECKÁ, Vlastimila a HRADECKÝ, Ilja (2006): *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje o. s.
- HRADECKÝ, Ilja a kol. (2007): *Definice a typologie bezdomovství: zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR*. Praha: Naděje o. s.
- HRUŠKA, Lubor a kol. (2012): *Studie o stavu bezdomovectví v Ostravě*. Moravská Ostrava: PROCES s. r. o.
- KELLER, Jan (2011): *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- KELLER, Jan (2013): *Posvácení bezdomovců*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- LUPTÁK, Lubomír a kol. (2013): *Neoliberalismus a marginalita: studie z českého reálnokapitalismu*. Brno: Nakladatelství Doplněk.
- MARX, Karl (1978): Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right. Introduction. In: Tucker, Robert C. (ed.): *The Marx – Engels Reader*. New York: W. W. Norton & Company, s. 53–64.
- McLEOD, Hugh (2007): *Náboženství a lidé západní Evropy (1789–1989)*. Brno: CDK.
- MIKEZSOVÁ, Martina a LUX, Martin (2013): Faktory úspěšné reintegrace bezdomovců a nástroje bytové politiky pro řešení bezdomovství v ČR. *Sociologický časopis*, roč. 49, č. 1, s. 29–52.
- MORRISON, David Stewart (2009): Homelessness as an Independent Risk Factor for Mortality: Results from a Retrospective Cohort Study. *International Journal of Epidemiology*, roč. 38, č. 3, s. 877–883.

MULLINS, Patrick, WESTERN, John a BROADBENT, Bridget (2001): *The Links Between Housing and Nine Key Socio Cultural Factors: a Review of the Evidence*. AHURI Positioning Paper No. 4 (https://www.ahuri.edu.au/___data/assets/pdf_file/0018/2736/AHURI_Positioning_Paper_No4_Links_between_housing_and_nine_key_socio_cultural_factors.pdf, 24. 9. 2017).

PACIONE, Michael (1990): The Ecclesiastical Community of Interest as a Response to Urban Poverty and Deprivation. *Transaction of the Institute of British Geographers*, roč. 15, č. 2, s. 193–204.

PETRUŠEK, Miloslav (1993): *Teorie a metoda v moderní sociologii*. Praha: Karolinum.

PRAZSÁK, Gergő (2014): Autonomy and Marginality. *Metszetek* 3/2014, s. 138–147 (http://metszetek.umideb.hu/files/201403_09_prazsak_gergely.pdf, 24. 9. 2017).

RAFTERY, Adrian (1995): Bayesian Model Selection in Social Research. *Sociological Methodology*, č. 25, s. 111–163.

ROBINSON, William S. (1950): Ecological correlations and the behavior of individuals. *American Sociological Review*, roč. 15, č. 3, s. 351–357.

ROOF, Wade C. a HOGE, Dean R. (1980): Church Involvement in American: Social Factors Affecting Membership and Participation. *Review of Religious Research*, roč. 21, č. 4, s. 405–426.

RŮŽIČKA, Michal (2011): Časoprostorové a infrastrukturní aspekty procesu sociální exkluze. *Sociologický časopis*, roč. 47, č. 2, s. 273–295.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta, LUPTÁKOVÁ, Marina a KOPOLDOVÁ, Bedřiška (2008): *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

TICHÝ, Radek a VÁVRA, Martin (2012): *Náboženství z jiného úhlu pohledu*. Brno: CDK.

TOUŠEK, Ladislav (2009): *Analýza situace „bezdomovců“ v Plzni včetně identifikace jejich počtu*. Plzeň: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu při Katedře antropologických a historických věd Západočeské univerzity v Plzni (CAAT).

VÁNĚ, Jan (2012): Výzkumy věnující se podobám religiozity v České republice po roce 1989. In: Krejčí, Jindřich (ed.): *Cesty k datům. Zdroje a management sociálněvědních dat v České republice*. Praha: Slon, s. 355–376.

VÁNĚ, Jan a HÁSOVÁ Veronika (2014): Jak se v České republice vlastně měří náboženství? *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 3/2014, s. 139–169.

VÁNĚ, Jan a KALVAS, František (2014): *Fenomén bezdomovectví. Výzkumná zpráva*. Zadavatel: Odbor sociálních služeb – Magistrát města Plzně. Plzeň: Katedra sociologie, Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni.

VÁNĚ, Jan a KALVAS, František (2015): *Latentní bezdomovectví. Výzkumná zpráva*. Zadavatel: Odbor sociálních služeb – Magistrát města Plzně. Plzeň: Katedra sociologie, Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni.

VAŠÁT, Petr (2012a): Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších. *Sociologický časopis*, roč. 48, č. 2, s. 247–282.

VAŠÁT, Petr (2012b): Studium bezdomovectví v USA: Inspirace pro výzkum v České republice. *Český lid: Etnologický časopis*, roč. 99, č. 2, s. 129–149.

VAŠÁT, Petr (2013a): Sme na jedné lodi: Morálka a ekonomika v prostředí třídy nejchudších. *Český lid: Etnologický časopis*, roč. 100, č. 4, s. 427–448.

VAŠÁT, Petr (2013b): Kdo je a není bezdomovec? Představy bezdomovce v praxi organizací poskytujících sociální služby. In: Lupták, Lubomír (ed). *Neoliberalismus a marginalita: studie z českého reálnokapitalismu*. Brno: Nakladatelství Doplněk, s. 116–136.

VAŠÁT, Petr (2014): 'Předevčírem, nebo kdy to bylo?' Temporalita třídy nejchudších. *Sociologický časopis*, roč. 50, č. 1, s. 57–82.

VÁVRA, Martin (2009): Jak zjišťovat návštěvnost bohoslužeb? Problémy s měřením náboženského fenoménu. *Naše společnost*, roč. 7, č. 1, s. 32–39.

WOOD, Lisa, FLATAU, Paul, ZARETZKY, Kaylene, FOSTER, Sarah, VALLESI, Shannen a MISCENKO, Darja (2016): *What Are the Health, Social and Economic Benefits of Providing Public Housing and Support to Formerly Homeless People?* AHURI Final Report No. 265 (https://www.ahuri.edu.au/___data/assets/pdf_file/0021/8526/AHURI_Final_Report_No265_What-are-the-health,-social-and-economic-benefits-of-providing-public-housing-and-support-to-formerly-homeless-people.pdf, 24. 9. 2017).

ZAIDISE, Eran, CANETTI-NISIM, Daphna a PEDAHZUR, Ami (2007): Politics of God or Politics of Man? The Role of Religion and Deprivation in Predicting Support for Political Violence in Israel. *Political Studies*, roč. 55, č. 3, s. 499–521.

PRAMENY

FEANTSA (2017): *Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR*, http://www.feantsa.org/download/cz____8621229557703714801.pdf, 18. 9. 2017.

ČSÚ (nedat.): *Bezdomovci podle kraje trvalého pobytu a kraje sečení*, https://www.czso.cz/documents/11308/23212108/bezdomovci_podle_kraje_pobytu.pdf; naposledy navštíveno 18. 9. 2017.

SUMMARY

In this study, we focus on the homeless in Pilsen. We have based the study on the assumption that we know practically nothing about the forms of religiosity of marginalized groups such as the homeless. At the same time, we are also reasoning that the comparison of religiosity among homeless persons with the religiosity of the common population is a good opportunity to test deprivation theory, which assumes that religiosity is a reaction on the part of the oppressed and marginalized to the unfavorable external conditions in which they find themselves. We pose the following question: "How does the situation of homeless persons affect their religiosity?"

We work off the concept of deprivation as established by Charles Glock and Rodney Stark, who differentiated between five possible forms of deprivation: economic, social, organismic, ethical, and psychic. At the same time, the rule applies that the higher the number of those experiencing deprivation, the more likely their tendency toward religion. We assume that homeless persons experience various forms of deprivation. The homeless are demonstrably in financial distress and fall below the poverty level (economic d.). In the long-term context, they are located on the lowest rungs of the social ladder, which thus strengthens their inability to reach various elements of social well-being, goods, and services. This in turn strengthens exclusion (social d.). Scores of homeless persons suffer from larger physical and psychological problems than the common population (organismic d.). A group of homeless persons establishes its own value system, which conforms to survival strategies. This value system, however, is not shared by the majority society (ethical d.). Individuals without homes gradually diverge from majority society. They cease to understand the external system and become incapable of orienting themselves within it (psychical d.). In addition, if we take satisfaction with life as an indicator of subjectively experienced deprivation, homeless persons are significantly less satisfied and thus more deprived than the common population.

In this study, we compare two populations in Pilsen – the common population and the population of the homeless – with the common population of the Czech Republic. From the set of Pilsen's homeless, we removed those respondents who had moved to the location in question from abroad (as their religiosity was disproportionately higher and made up

23 % of the original set). The resulting set contains data on 181 homeless individuals. We selected the ISSP 2008 ($N = 1418$) survey as the source of data on the common population. For the analysis on the deprivation of the common population on an individual level, we reduced the set ($N = 1363$; we omitted respondents who did not list their age or social class). The size of the subset from ISSP 2008 for the City of Pilsen ($N = 30$) is borderline, and therefore we have also selected statistical tests in the analysis, as they are more robust in comparison to the small size of the analyzed sets.

Our findings can be summarized in the following: (1) If we compare the homeless with the common population via aggregate data, we observe no differences that we would assume based on the theory of deprivation. (2) In addition, the varying degree of deprivation (measured as satisfaction with life) has no demonstrable link to the religiosity of the homeless. (3) Deprivation is, however, linked to religiosity in the set of the common population of the Czech Republic – self-categorization into lower social classes is accompanied by higher religiosity. (4) The relationship of self-categorization and deprivation is, however, different than we expected – we see a rise in the religiosity of the common population of the Czech Republic only in two lower classes (the lower and the working class). (5) The connection between religiosity and the variable of self-categorization into a social class depends on how we measure religiosity: we were not successful in reliably demonstrating the relationship between class and frequency of visits to religious services.

According to deprivation theory, deprivation is said to be a primary cause, while all else is secondary. However, our findings do not at all correspond with this, despite the fact that they do lend limited and partial support to the theory. Our results lead us to a different general conclusion: Deprivation clearly has a connection with religiosity, but is not a fundamental factor. The original and highly simple relationship postulated by deprivation theory does not appear to be credible. We dare claim this while fully realizing all the limitations that our study possesses due to the use of aggregate data, the method of measuring deprivation, and the anchoring of data on homeless persons in the context of Pilsen.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Počet bezdomovců dle kraje sečtení a kraje trvalého pobytu. Absolutní četnosti.

Appendix 1: Frequency of homeless people by region of census and region of permanent residence. Absolute numbers.

Kraj trvalého pobytu	Kraj místa sečtení	
	Plzeňský	Ostatní
Plzeňský	267	36
Ostatní	49	10 946
Nezjištěno	24	174
Celkem	340	11 156

Zdroj: ČSÚ nedat.

*Příloha 2: ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR.
Appendix 2: ETHOS – European Typology of Homelessness and Housing Exclusion adapted for Czech Republic.*

Konceptní kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Národní subkategorie	*	
BEZ STŘECHY	1	Osoby přezívající venku (na ulici)	1.1	Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, předsíně, sklepy a půdy domů, vraky aut)	
			1.1.1	Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, předsíně, sklepy a půdy domů, vraky aut)	
BEZ BYTU	2	Osoby v noclehárně	2.1	Noclehárna	
			2.1.1	Osoby v nízkoprahové noclehárně	
	3	Osoby v ubytovnách pro bezdomovce	3.1	3.1.1	Osoby sezónně užívající k přenocování prostory zařízení bez lůžek
				3.1.1.1	Muži v azylovém domě
			3.1.1.2	Zeny v azylovém domě	
			3.1.1.3	Matky s dětmi v azylovém domě	
			3.1.1.4	Otcové s dětmi v azylovém domě	
			3.1.1.5	Úplné rodiny v azylovém domě	
			3.1.1.6	Osoby v domě na půli cesty	
			3.2	Přechodná ubytovna	
4	Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	4.1	4.1.1	Bydlení s podporou výšlovně určené pro bezdomovce neexistuje	
			4.1.1.1	Zeny ohrožené domácími násilím pobývající na skryté adrese	
5	Osoby v ubytovnách pro imigranty	5.1	5.1.1	Zeny ohrožené domácími násilím pobývající v azylovém domě	
			5.1.1.1	Zadatelé o azyl v azylových zařízeních	
			5.2	Přechodné bydlení (azylová zařízení pro žadatele o azyl)	
6	Osoby před opuštěním instituce	6.1	6.1.1	Migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)	
			6.1.2	Migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)	
		6.2	6.2.1	Osoby před opuštěním věznic	
			6.2.2	Osoby před opuštěním zdravotnického zařízení	
7	Uživatelé dlouhodobější instituce	7.1	7.1.1	Osoby před opuštěním dětské instituce	
			7.1.2	Osoby před opuštěním péstounské péče	
8	Osoby v ubytovnách pro imigranty	8.1	8.1.1	Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidě dlouhodobě ubytované v azylovém domě	
			8.1.2	Bydlení s podporou výšlovně určené pro bezdomovce neexistuje	

(pokračování na další straně)

(pokračování z předchozí strany)

NEJISTÉ BYDLENÍ	8 Osoby žijící v nejistém bydlení	8.1 Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	8.1.1 Osoby přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení)	a	
	8.2 Bydlení bez právního nároku	8.2.1 Osoby bydlící v bytě bez právního důvodu	8.2.1 Osoby v podnájem (nemají jinou možnost bydlení)	a	
	8.3 Nezákonně obsazení pozemku	8.3.1 Osoby v nezákonně obsazené budově	8.3.1 Osoby na nezákonně obsazeném pozemku (zahradkářské kolonie, zeměnice)	b	
	9 Osoby ohrožené vystěhováním	9.1 Výpověď z nájemního bytu	9.1.1 Osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu	a	
	10 Osoby ohrožené domácími násilím	10.1 Policejné zaznamenání domácí násilí	10.1.1 Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu	a	
	NEVYHOVUJÍCÍ BYDLENÍ	11 Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	11.1 Mobilní bydliště	11.1.1 Osoby žijící v mobilním obydlí, např. maringotka, karavan, hausbót (nemají jinou možnost bydlení)	a
		11.2 Neobvyklá stavba	11.2.1 Osoby žijící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele		a
		11.3 Provizorní stavba	11.3.1 Osoby žijící v provizorních stavbách nebo v budovách např. bez kolaudace		a
		12 Osoby žijící v nevhodném bydlení	12.1 Obydlené neobyvatelné byty	12.1.1 Osoby žijící v nevhodném objektu – obydlí se stalo nezpůsobilým k obývání (dříve mohlo být obyvatelné)	a
		13 Osoby žijící v předlideném bytě	13.1 Nejvyšší národní norma definující předlidení	13.1.1 Osoby žijící v předlidených bytech	a

Pozn.: * Použité zkratky v posledním sloupci – Stupně ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci.
Zdroj: FEANTSA 2017.

Průloha 3: Počet věřících a nevěřících respondentů dle jednotlivých vyznání. Absolutní četnosti, sloupcová %. ($N_1 = 181$; $N_2 = 30$; $N_3 = 1418$.)

Appendix 3: Frequency of believers and non-believers by confession. Absolute numbers, column %. ($N_1 = 181$; $N_2 = 30$; $N_3 = 1418$.)

K jakému vyznání se hlásí?	Bezdomovci 2014		ISSP 2008 Plzeň		ISSP 2008 ČR	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Římsko-katolické	15	8,3	10	33,3	446	31,5
Evangelické/protestantské	6	3,3	0	0,0	56	3,9
Křesťanské [1]	17	9,4	---	---	---	---
Ostatní křesťanské	0	0,0	0	0,0	7	0,5
Ostatní mimo-křesťanské	1	0,6	0	0,0	3	0,2
Nehlásí se k žádnému vyznání	142	78,5	20	66,7	906	63,9
Celkem	181	100,1 %	30	100,0 %	1418	100,0 %

Zdroj: ISSP 2008 a vlastní šetření.

Poznámka: Součet procentních podílů nedává 100,0 %, a to vlivem zaokrouhlování jednotlivých položek na jedno desetinné místo. Rozdíl v tom, zda se respondent hlásí k nějakému vyznání, nebo žádnému, není mezi bezdomovci a běžnou populací v Plzni statisticky významný (Fischerův exaktní test: $p = 0,166$), pokud ale srovnáme bezdomovce s populací celé ČR, tak se bezdomovci hlásí k nějakému vyznání méně často (Fischerův exaktní test: $p < 0,001$).

- [1] Respondenti uvedli své vyznání jako „křesťanské“ a již nebyli dále ochotni toto vyznání specifikovat, jelikož tedy nejsme schopni tyto respondenty přiřadit k podrobnějším kategoriím náboženského vyznání, uvádíme jejich počet a podíl pod tímto označením. Ve výzkumu ISSP se tato kategorie nepoužívá, proto v příslušných políčkách tabulky neuvádíme žádný údaj.

Příloha 4: Frekvence návštěvy bohoslužeb. Absolutní četnosti, sloupcová %. ($N_1 = 181$; $N_2 = 30$; $N_3 = 1418$.)

Appendix 4: Frequency of attendance at church. Absolute numbers, column %. ($N_1 = 181$; $N_2 = 30$; $N_3 = 1418$.)

Jak často respondent navštěvuje bohoslužby?	Bezdomovci 2014		ISSP 2008 Plzeň		ISSP 2008 ČR	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Více než jedenkrát týdně	0	0,0	0	0,0	14	1,0
Jednou týdně	11	6,1	0	0,0	62	4,4
Jednou za měsíc	14	7,7	3	10,0	118	8,3
Několikrát ročně	6	3,3	2	6,7	101	7,1
Jednou či dvakrát za rok	14	7,7	2	6,7	142	10,0
Méně často	17	9,4	5	16,7	148	10,4
Nikdy	119	65,7	18	60,0	833	58,7
Celkem	181	99 %	30	100,1 %	1418	99,9 %

Zdroj: ISSP 2008 a vlastní šetření.

Poznámka: Součet procentních podílů nedává 100,0 %, a to vlivem zaokrouhlování jednotlivých položek na jedno desetinné místo. Rozdíl v tom, zda se respondent alespoň někdy účastní bohoslužby nebo nikdy, není mezi bezdomovci a běžnou populací v Plzni statisticky významný (Fischerův exaktní test: $p = 0,166$), pokud ale srovnáme bezdomovce s populací celé ČR, tak se bezdomovci hlásí k nějakému vyznání méně často (Fischerův exaktní test: $p < 0,001$).

Příloha 5: Detailní popis terénního šetření bezdomovců.

Appendix 5: Detailed description of survey of homeless people.

Při vyhledávání lidí bez domova jako klíčových respondentů, jejichž informace jsou základem předkládané analýzy, byla pozornost věnována osobám spadajícím do kategorie zjevného bezdomovectví. Tyto osoby se nacházejí průběžně během dne ve veřejném prostoru (náměstí, ulice, parky, před supermarkety, hromadná doprava a další),²³ kde dochází mezi nimi a ostatními obyvateli města k pravidelné interakci.

Sběru dat formou dotazníkového šetření předvýcházel předvýzkum, jenž se skládal ze tří částí: (a) skupinové diskuse, (b) monitoringu vybraných míst výskytu bezdomovců a (c) lokalizace míst přespávání. Všechny tři metodologické kroky měly za cíl umožnit kalibraci otázek užitých ve vlastním dotazníku a zajistit přístup k maximálnímu počtu jedinců spadajících do kategorie zjevného bezdomovectví.

Na základě rozhovorů s bezdomovci, ze zpráv poskytnutých Městskou policií města Plzeň, sociálními pracovníky, pracovníky záchranné služby a informací od obyvatel města z příslušných lokalit byla vytvořena mapa míst přespávání. Celkově byla lokalizována 104 místa, z toho 9 bylo institucí (azylové domy, noclehárny aj.), zbytek tvořila místa přespání, která se nacházejí v lesích v okolí města Plzně,

²³Předmětem analýzy byly nejen ty segmenty, které sloužily jako místa kontaktáže lidí bez domova během dotazníkového šetření, ale také všechna zařízení, která poskytují služby lidem v bezdomoví. K časoprostorové mobilitě, každodenní praxi a způsobu obývání (ne)veřejných míst bezdomovci v Plzni srov. např. Vašát (2012a).

v garážích, zahradních domcích, za supermarkety, v parcích či přímo na ulici. Od listopadu 2013 do února 2014 byl na těchto místech v pravidelných intervalech kontrolován výskyt bezdomovců a to jak na základě hlášení městské policie, tak opakovaným průzkumem členů výzkumného týmu. V únoru byly vyhodnoceny poznatky o výskytu a vyřazeny „neaktivní“ lokality přespávání. V den sběru dat bylo celkově navštíveno 79 míst k přespávání.

Sběr dat mezi bezdomovci jsme začali v 21:00. Vycházeli jsme z předvýzkumu, ze kterého vyplynulo, že se jedná o čas, kdy se bezdomovci již většinou nacházejí v místech přespání. Každá tazatelská skupina obdržela seznam lokalit a itinerář obsahující odhady počtů osob vyskytujících se na místě a odhadovanou časovou náročnost. Stanovený okruh míst byl navštíven v době sběru opakovaně. Přičemž v druhém či třetím kole byly už navštěvovány jen ty lokality, kde při prvním zastavení nebyl nikdo nalezen. Cílem bylo dosáhnout co nejvyššího počtu rozhovorů (návrtnosti dotazníků). Baterie otázek cílily na získání dat o následujících tématech: (a) sociodemografické charakteristiky, (b) vlastnictví dokladů, (c) strategie a formy obživy, (d) časový snímek dne, (e) povědomí a využití institucí, (f) postoje k životu a podoby religiozity.

V rámci sčítání bezdomovců provedeného 8. 2. 2014 byla ve městě Plzni nalezena celkem 241 osoba, jež spadá do kategorie zjevného bezdomovectví. Osob bez přístřeší v noclehárnách a azylových domech bylo celkem 140. Na ulici byla nalezena 101 osoba, která přespávala v rozpadlých garážích, zahradních domcích, ve stanech, samovýrobou zbudovaných obydlích („bunkrech“), výměnících, kontejnerech atd. Tři z těchto osob odmítly rozhovor. Celkem tak bylo získáno 238 dotazníků.

Příloha 6: Logistická regrese dopadu sebe-zarazení do sociální třídy na míry religiozity (přihlášení k významní, náostěvu bohoslužeb, modlení) při kontrole věku, regionu a pohlaví. Nestandardizované koeficienty (standardní chyby). ($N = 1363$).

Appendix 6: Logit regression of religious measures (confession, attendance at church, prayer) on self-reported social class controlled by age, region of residence and gender. Non-standardized coefficients (SE). ($N = 1363$).

Model:	Vyzhání		Bohoslužba		Modlitba	
	Kontrolní	Plný	Kontrolní	Plný	Kontrolní	Plný
Praha	-1,248 (0,260)	-1,102 (0,264)	-0,529 (0,236)	-0,486 (0,239)	-0,954 (0,254)	-0,834 (0,258)
Středočeský kraj	-0,977 (0,249)	-0,924 (0,252)	-0,925 (0,239)	-0,904 (0,240)	-1,174 (0,256)	-1,127 (0,258)
Jihočeský kraj	-0,932 (0,296)	-0,926 (0,300)	-0,736 (0,282)	-0,739 (0,283)	-0,728 (0,294)	-0,721 (0,297)
Plzeňský kraj	-0,965 (0,315)	-0,907 (0,317)	-1,101 (0,307)	-1,072 (0,308)	-1,198 (0,325)	-1,140 (0,326)
Karlovarský kraj	-1,808 (0,548)	-1,926 (0,559)	-0,958 (0,442)	-0,989 (0,444)	-1,853 (0,551)	-1,957 (0,560)
Ústecký kraj	-1,653 (0,300)	-1,663 (0,305)	-1,294 (0,274)	-1,283 (0,275)	-1,619 (0,300)	-1,616 (0,303)
Liberecký kraj	-1,712 (0,466)	-1,810 (0,473)	-1,954 (0,472)	-1,956 (0,474)	-2,143 (0,509)	-2,202 (0,515)
Pardubický kraj	-0,655 (0,310)	-0,651 (0,315)	-0,532 (0,296)	-0,557 (0,299)	-0,620 (0,312)	-0,643 (0,318)
Královehradecký kraj	-1,415 (0,329)	-1,345 (0,333)	-1,353 (0,315)	-1,331 (0,316)	-1,337 (0,329)	-1,279 (0,331)
Vysočina	-0,311 (0,310)	-0,285 (0,313)	-0,610 (0,302)	-0,600 (0,302)	-0,461 (0,314)	-0,439 (0,316)
Jihomoravský kraj (kontr.)	---	---	---	---	---	---
Zlínský kraj	-0,335 (0,310)	-0,235 (0,311)	-0,070 (0,305)	-0,034 (0,305)	-0,180 (0,312)	-0,093 (0,314)
Olomoucký kraj	-0,769 (0,279)	-0,707 (0,282)	-1,301 (0,280)	-1,267 (0,281)	-0,820 (0,282)	-0,756 (0,284)
Moravskoslezský kraj	-0,892 (0,251)	-0,882 (0,254)	-0,878 (0,241)	-0,899 (0,243)	-1,037 (0,256)	-1,051 (0,259)
Věk	0,048 (0,004)	0,044 (0,004)	0,033 (0,004)	0,032 (0,004)	0,046 (0,004)	0,043 (0,004)
Muž	-0,726 (0,128)	-0,748 (0,130)	-0,685 (0,120)	-0,681 (0,121)	-1,015 (0,131)	-1,025 (0,132)
Žena (kontr.)	---	---	---	---	---	---
Nižší třída		0,580 (0,254)		0,472 (0,248)		0,733 (0,259)
Dělnická třída		0,588 (0,144)		0,127 (0,139)		0,428 (0,146)
Střední a vyšší (kontr.)		---		---		---

(pokračování na další straně)

(pokračování z předchozí strany)

Konstanta	-1,891 (0,265)	-1,941 (0,268)	-1,007 (0,248)	-1,008 (0,249)	-1,678 (0,266)	-1,704 (0,268)
χ^2	269,0	287,9	189,5	193,5	288,7	302,5
df	15	17	15	17	15	17
$p(\chi^2)$	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001
$\Delta\chi^2[\chi^2_{\text{Plný}} - \chi^2_{\text{Kontrolní}}]$		18,9		4,0		13,8
$\Delta\text{df}[\text{df}_{\text{Plný}} - \text{df}_{\text{Kontrolní}}]$		2		2		2
$p(\Delta\chi^2)$		< 0,001		= 0,138		< 0,001
BIC	1630,3	1625,9	1772,6	1783,1	1608,4	1609,0
$\Delta\text{BIC}[\text{BIC}_{\text{Plný}}]$		-4,4		+10,5		+0,6
$\text{BIC}_{\text{Kontrolní}}$	-					

Zdroj: ISSP 2008, vlastní výpočty.
 Poznámka: Nestandardizované koeficienty (logity) napsané tučně jsou statisticky významné na hladině $\alpha > 0,95$ nebo vyšší. Koeficient zapsaný tučně kurzívou je statisticky významný na hladině $\alpha = 0,94$. Subjektivní sociální třída bez kontroly koreluje vždy se všemi závisle proměnnými.